

Mateusz Lammek¹

Hipoterapia – nowoczesna metoda resocjalizacji społecznej osób pozbawionych wolności

Proces resocjalizacji społecznej osób pozbawionych wolności jest realizowany za pomocą najróżniejszych metod, które mają za zadanie korekcję zachowań i postaw niezgodnych z ogólnie przyjętymi normami. Jedną z nich jest animaloterapia, która zyskuje na popularności. Zwłaszcza hipoterapia jest znaną metodą rehabilitacji osób z zaburzeniami neurologicznymi lub/i rozwojowymi, jednak powoli zaczyna być także stosowana w pracy z osobami przebywającymi w instytucjach penitencjarnych – nie tylko za granicą, ale i w Polsce. Pozytywne efekty nawiązywania relacji między człowiekiem a zwierzęciem są zaskakujące – wpływają na przykład na otwartość, obraz samego siebie, zmniejszają uczucie osamotnienia oraz zwiększają pewność siebie.

Słowa kluczowe: hipoterapia, resocjalizacja, więźniowie

Hippotherapy – a modern method of social resocialization of inmates

The process of social resocialization of inmates is carried out with the help of various methods that are designed to correct behaviors and attitudes that are inconsistent with generally accepted norms. One of them is animal therapy, which is gaining popularity. Especially hippotherapy is a well-known method of rehabilitation of people with neurological and/or developmental disorders. However, it is slowly starting to be used in work with people staying in penitentiary institutions – not only abroad, but also in Poland. The positive effects of establishing a relationship between a man and an animal are surprising. They affect, for example the openness, self-image, reduce the feeling of loneliness and increase self-confidence.

Key words: hippotherapy, resocialization, inmates

¹ Uniwersytet Gdański; mateusz.lammek@ug.edu.pl.

Wstęp

W literaturze poświęconej problemom resocjalizacji istnieją różne określenia odnoszące się do nieprawidłowego funkcjonowania człowieka w sferze społecznej. Niedostosowanie społeczne podkreśla aspekt behawioralny tego pojęcia, sugerując nieumiejętność bądź niechęć jednostki do dostosowania własnych zachowań oraz reakcji do oczekiwań otoczenia – co wyraża się w normach prawnych i obyczajowych. Termin „nieprzystosowanie społeczne” jest pojęciem psychologicznym, które sugeruje brak umiejętności funkcjonowania w rolach życiowych i społecznych oraz nieprzyjmowanie normatywnych sposobów zaspokajania potrzeb (Konopczyński 2014). W odniesieniu do powyższych pojęć, które dotyczą między innymi osób pozbawionych wolności, resocjalizacja jest bardzo ważnym procesem, który ma za zadanie ułatwić jednostce niedostosowanej lub/i nieprzystosowanej społecznie powrót do życia w społeczeństwie. Resocjalizacja penitencjarna jest niezbędną, choć bardzo trudną. Instytucje penitencjarne nie mają na celu jedynie izolować osób, które dopuściły się popełnienia przestępstwa i zostały skazane, ale również uczyć społecznie przyjętych norm i wartości (modelować prawidłowe zachowania), oznacza to, że więzienia prócz funkcji izolacyjnej pełnią również funkcję korekcyjną oraz resocjalizacyjną (Ambrozik 2016). Programy resocjalizacyjne można porównać do procesu leczenia, powinno się dostosowywać je indywidualnie do potrzeb skazanego – by w jak najlepszy sposób kształtować prawidłowe postawy i zachowanie. Badania potwierdzają, że osoby pozbawione wolności, które doświadczyły resocjalizacji lub jakiś innych form leczenia mają niższy wskaźnik recydywy (Bernsten, Christiansen 1954).

Resocjalizacja – cel i zasady

Pedagogika resocjalizacyjna w dzisiejszych czasach obejmuje zarówno warstwę teoretyczną, jak i metodyczną, w pomocy osobom nieprzystosowanym oraz niedostosowanym społecznie. Odbywa się to przede wszystkim za pomocą korekcyjnej modyfikacji zmiany negatywnych cech osobowych oraz postaw społecznych (Urban 2004; Konopczyński 2006). Podstawowym celem działań jest jednostka, jak również jej relacje ze środowiskiem społecznym. Pedagogika resocjalizacyjna ma status nauki interdyscyplinarnej, wiele czerpie z takich dziedzin nauki jak: filozoficzne, psychologiczne, socjologiczne, kryminologiczne, medyczne, prawne oraz pedagogiczne. Ponadto nauka ta stara się tworzyć własne koncepcje, które mają za zadanie wyjaśnić mechanizmy niedostosowania i nieprzystosowania społecznego, wszelkich patologii społecznych oraz indywidualnych, ale również innych form zaburzenia zachowania i funkcjonowania

ludzi. Z założenia, nauka ta jest przede wszystkim związana z praktycznym aspektem oddziaływań. Całość działań metodycznych wpływa na sukces resocjalizacyjny bądź jego brak (Konopczyński 2006).

Wśród wielu teorii i koncepcji psychologicznych znaczącą pozycję w współczesnej pedagogice resocjalizacyjnej posiada poznawcza teoria osobowości, która powstała jako alternatywa dla „koncepcji traktujących człowieka w kategoriach biologiczno – popędowo-odruchowych” (Konopczyński 2014: 81). Podejście poznawcze podkreśla istotność motywacji ludzkich czynności i zachowań, które wypływają z procesów przyjmowania i przetwarzania informacji przez jednostkę, wskazując na wagę między innymi percepcji, emocji, motywacji, pamięci oraz myślenia. George Kelly podkreślał, że podstawowym elementem struktury ludzkiego Ja są informacje, które tworzą skomplikowane konstrukty osobowościowe, czyli skrypty poznawcze składające się na sieci operacyjne i sieci wartości, co pozwala na tworzenie i stosowanie złożonych planów poznawczych. W wyniku wadliwej socjalizacji ludzie tworzą fałszywe skrypty, czyli błędne informacje zakodowane w sieciach operacyjnych, co skutkuje tworzeniem się tak zwanych wrogich zniekształceń atrybucji. Mechanizm tego zniekształcenia jest związany z postrzeganiem innych jako osób wrogich, które w sposób intencjonalny chcą nam zadać ból i cierpienie. Wynikiem tej błędnej atrybucji jest tworzenie się i utrwalanie tej wewnętrznej matrycy informacyjnej, co skutkuje określonym funkcjonowaniem struktury Ja indywidualnego osoby nieprzystosowanej społecznie. Powstające konflikty wewnątrz jednostki są wynikiem rozbieżności pomiędzy posiadanymi informacjami zawartymi w sieci operacyjnej i sieci wartości w odniesieniu do informacji, które aktualnie napływają ze środowiska społecznego. Konsekwencją tych konfliktów jest dysonans poznawczy, z którym jednostka radzi sobie za pomocą mechanizmów obronnych (na przykład wyparcie, zaprzeczenie, idealizacja), mających za zadanie zniekształcić informacje i tym samym zredukować lęk i chronić indywidualną tożsamość jednostki (Konopczyński 2014). Powyższa koncepcja podkreśla istotę tożsamości indywidualnej, będąc teoretycznym wytłumaczeniem działań kreujących i wzbudzających mechanizmy procesu autoprezentacji oraz wizualizacji, które są stymulatorem tworzenia się nowych atrybucji poprzez przekształcanie błędnych skryptów poznawczych i zastępowanie ich prawidłowymi.

Zasady resocjalizacji wpływają na osiągnięcie przez jednostki dewiacyjne optymalnego rozwoju społecznego i moralnego oraz jak najlepszego dostosowania się do życia społecznego. Ważne jest, by dostosować się do ograniczonych możliwości i trudności w rozwoju osób z zaburzeniami organicznymi lub środowiskowymi (Lipkowski 1976). Proces resocjalizacji jest oparty o następujące zasady: akceptacji, pomocy, indywidualizacji, kształtowania perspektyw, współpracy ze środowiskiem oraz systematyczności. Zasada akceptacji ma szczególne znaczenie w terapii wychowawczej, jednostkę nieprzystosowaną lub/i niedostosowaną

społecznie uznaje się za osobę mającą prawo do szczególnej opieki i pomocy. Zasada pomocy rozumiana jest jako wsparcie w rozwoju jednostki wykołejonej społecznie, która sama, bez specjalistycznej pomocy, nie jest w stanie osiągnąć pełni rozwoju społeczno-moralnego. Zasada indywidualizacji ma znaczenie szczególne, odchylenia od normy różnią się stopniem i jakością, istnieją różne czynniki etiologiczne niedostosowania społecznego. Zasada kształtowania perspektywy odnosi się do istotnego faktu – dla osoby skazanej przyszłość wydaje się być bardzo odległą, wręcz nieokreślona. Osoba niedostosowana lub/i nieprzystosowana społecznie nie myśli perspektywicznie w przyszłość, spontanicznie reaguje na to, co wydarzy się w kolejnych latach. Zasada współpracy ze środowiskiem dostarcza informacji, iż osoba wykołejona społecznie przejawia trudności w kontaktach społecznych oraz we współżyciu z innymi ludźmi. Doświadczanie gotowości do zmiany oraz posiadanie umiejętności dostosowania się jest podstawowym wymogiem wychowania resocjalizacyjnego. Zasada systematyczności skupia się na konieczności planowania oraz konsekwencji i systematyczności w realizacji założeń resocjalizacyjnych. Proces ten jest często długotrwały, należy realizować go w planowanych etapach.

Hipoterapia

Hipoterapia, jako metoda leczenia, jak również oddziaływań korekcyjnych, przy pomocy konia, jest formą niezwykle zróżnicowaną. Zajęcia mogą odbywać się na bazie ruchów konia – osoba nie wykonuje ćwiczeń, a poddaje się swobodnie ruchom konia. Ruch kołyszący sprawia, że normalizuje się nieprawidłowe napięcie mięśniowe, a pacjent lub więzień wycisza się. Kolejną formą oddziaływań jest fizjoterapia na koniu, w którym poza terapeutycznym działaniem ruchów konia osoba uprawia leczniczą gimnastykę na koniu, pod czujnym okiem fizjoterapeuty. W tej metodzie wyróżnia się dwa podstawowe modele – neurofizjologiczny oraz funkcjonalny. W pierwszym z nich bardzo ważne jest, by pozycja siedząca osoby była prawidłowa, tak samo jak ruch. W drugim podejściu ważniejsza jest funkcja, jaką pełni koń, prawidłowa postawa znajduje się na drugim planie. Ważne, by podkreślać, że dobór ćwiczeń rehabilitacyjnych odbywał się w sposób indywidualny. Terapia z koniem, jako kolejna forma oddziaływań, wiąże się z tworzeniem emocjonalnego kontaktu między pacjentem lub więźniem a koniem. Ten typ terapii ma nie tylko lecznicze właściwości, ale również korekcyjne – rzutując na zachowanie osób, dzięki wpływaniu na ich emocje – dlatego też może być wykorzystywana jako forma resocjalizacji społecznej. Sytuacja ta sama w sobie jest terapeutyczna, osoba nie musi nawet siedzieć na koniu. Takie zajęcia są prowadzone przez psychologa, pedagoga lub psychiatrę. Taka forma terapii przeznaczona

jest dla osób autystycznych, nadpobudliwych, chorych psychicznie, ale również właśnie jako oddziaływania resocjalizacyjne dla jednostek niedostosowanych i nieprzystosowanych społecznie. Ostatnią formą jest psychopedagogiczna jazda konna i wołyżerka. Określa się je jako zespół działań, które mają na celu usprawnienie intelektualne, poznawcze, emocjonalne oraz fizyczne pacjenta. Zajęcia te odbywają się indywidualnie – osoba pracuje z terapeutą (pedagogiem, pedagogiem specjalnym lub psychologiem). Tematyka zajęć dobierana jest w zależności od stopnia upośledzenia pacjenta, rodzaju występującego zaburzenia lub przejawianych deficytów i problemów osoby pozbawionej wolności. Chociaż zajęcia te dedykowane są głównie osobom upośledzonym umysłowo, to jednak korzystają z niej mogą również osoby z zaburzeniami emocjonalnymi i psychicznymi. Metoda ma na celu zwiększyć stopień samodzielności człowieka. Osoby biorące w niej udział w aktywny sposób biorą udział w przygotowywaniu konia do jazdy oraz zajmują się nim po zakończonych zajęciach (Kuliński 2006).

Nie wyróżnia się konkretnej rasy konia, która najlepiej sprawdza się w hipoterapii. Należy podkreślić fakt, że istotną cechą w doborze zwierzęcia jest jego temperament, a także budowa konia, chociaż ostatecznie to pacjent decyduje o wyborze konia, z którym będą prowadzone zajęcia. Koń jest zwierzęciem stadnym, ważne jest zdobycie odpowiedniego zaufania. Istotne, by koń był łagodny, posłuszny oraz spokojny (nie reagował na nieoczekiwane bodźce jak samochód, gwałtowny hałas). Dużą zaletą jest prostokątna budowa konia, gdzie wydłużona jest partia środkowa ciała – umożliwia to wygodniejszy i lepszy dosiad (Kuliński 2006).

Oddziaływania resocjalizacyjne oraz psychoterapia prowadzona z udziałem konia skupia się na integracji ciała, umysłu oraz ducha. Aktywizuje wiele zmysłów – wzrok, słuch, powonienie oraz dotyk. Sama jazda wymaga myślenia, by w odpowiedni sposób kierować koniem i w prawidłowy sposób reagować na wzajemnie wysyłane sygnały. Jazda konna wpływa na postawę osób oraz ich równowagę, wymaga też odpowiedniego poruszania się. Osoby biorące udział w takiej formie psychoterapii lub formy resocjalizacji społecznej przebywają na świeżym powietrzu, a siedząc na koniu mogą przyjąć zupełnie inną perspektywę w spojrzeniu na świat – między innymi pozbyć się wrogich przekonań dotyczących świata oraz innych osób. Pozwala to chociaż na chwilę oderwać się od problemów – zwłaszcza jeśli przebywa w instytucji takiej jak szpital czy więzienie. Pacjenci i osoby korzystające z tej formy oddziaływań stają się bardziej asertywni i pewni siebie – dzięki nauce wydawania poleceń zwierzęciu. Z kolei osoby agresywne uczą się subtelności i delikatności w obejściu z koniem. Oczywiście powyższa metoda nie wszystkim będzie odpowiadać, a same zajęcia z koniem wykorzystywane są raczej jako dodatek do metod leczenia oraz oddziaływań korekcyjnych, powodując przyspieszenie i wzmocnienie procesu terapeutycznego (Kuliński 2006).

Symboliczny wymiar konia jest związany z wolnością, szczęściem, szybkością i energią. W starożytnej Grecji koń symbolizował przyjaźń oraz przywiązanie – koń potrafi rozpoznać swojego właściciela i wrócić do niego. Wszystkie te cechy sprawiają, że pacjenci (lub więźniowie) w inny sposób spoglądają na swoją historię życia i zmieniają pogląd na niepewną przyszłość.

Metody stosowane w polskich warunkach

W polskich zakładach penitencjarnych przeprowadzane są różne formy resocjalizacji. Rozpoczynając od terapii skierowanych na konkretne problemy lub deficyty więźniów, są to na przykład programy przeciwko uzależnieniom od alkoholu lub programy skupiające się na rozwijaniu wśród skazanych kompetencji w zakresie świadomości wpływu emocji na funkcjonowanie oraz zwiększenie kontroli tych stanów afektywnych – braki w tym zakresie często wiążą się z nadmierną agresją wobec innych lub autoagresją skazanych. Sytuacja uwięzienia, izolacji, deprywacji sensorycznej i przebywanie w instytucji wysoce hierarchicznej to czynniki wpływające na napięcie między więźniami, jak również między więźniami a personelem więziennym. W tym celu powstały akcje, w ramach wolontariatu, typu „Clean off the world”, w których to więźniowie nieodpłatnie sprzątają ulice, tereny zielone lub angażują się w wolontariat hospicyjny (Witkowski 2014). Wolontariat hospicyjny polskich więźniów uznawany jest na świecie jako odważny i nowatorski program resocjalizacji penitencjarnej. Wolontariat – jako idea – oparty jest na odpowiedzialności, systematyczności, dobrowolności oraz bezinteresowności osób aktywnie zaangażowanych w pomoc innym. W resocjalizacji stosuje się także pracę jako formę oddziaływania penitencjarnego, ale wykorzystuje się również takie aktywności jak sport, edukacja czy twórczość (Ciosek, Pastwa-Wojciechowska 2016). Kolejną formą resocjalizacji społecznej, która jest mniej znana, lecz coraz częściej doceniana przez psychologów, pedagogów i terapeutów – jest metoda animaloterapii (Wilk 2015). Z danych Centralnego Zarządu Służby Więziennej wynika, że w 2015 r. projekty resocjalizacyjne przeprowadzone na podstawie relacji z ludźmi i zwierzętami zrealizowane zostały przez 12 z 70 istniejących aresztów śledczych oraz w 11 z 86 zakładów karnych. Najczęstszymi jej formami w Polsce jest wolontariat w schroniskach dla zwierząt lub pomoc w ogrodach zoologicznych. Zdarza się, że więźniowie opiekują się końmi, które są wykorzystywane do hipoterapii dzieci z różnymi formami zaburzeń rozwojowych. Animaloterapia kwalifikuje się jako naturalna metoda wspomagająca leczenie i rehabilitację osób dorosłych i dzieci z różnymi formami problemów zdrowotnych lub korekcję deficytów związanych z funkcjonowaniem społecznym. Badania potwierdzają jej skuteczność, zwłaszcza hipoterapii u dzieci z różnymi problemami

rozwojowymi lub/i neurologicznymi (Herrero *et al.* 2012; Ajzenman, Standeven, Shurtleff 2013; Antunes *et al.* 2016; Weissman-Miller, Miller, Shotwell 2017; Lacey, Tutunick 2018). Jednak brak jest oficjalnych danych dotyczących wpływu hipoterapii wśród grupy osób pozbawionych wolności. Sama terapia z udziałem zwierząt pozwala na wgląd we własne reakcje na bodźce zewnętrzne, zachowania w różnych sytuacjach, wiąże się ze zmianą błędnych przekonań, które są zastępowane bardziej prawidłowymi atrybucjami. Ważne w kontakcie ze zwierzęciem są: kontakt, dotyk i zabawa – dzięki którym tworzy się specyficzna więź między człowiekiem a zwierzęciem. Efekty takiej terapii mogą być widoczne już po kilku miesiącach. Pacjenci zyskują pewność siebie, otwierają się oraz zwiększają własne kompetencje społeczne (Wilk 2015). Zatem kontakt ze zwierzęciem można uznać jako niezwykle ważny dla człowieka. Relacja zwierzę – człowiek wpływa uspokajająco oraz relaksująco. Osoba taka ma poczucie braku ocen ze strony zwierzęcia, ale również miłości bezwarunkowej – akceptacja człowieka z jego zaletami oraz wadami. Wszystkie powyższe aspekty wpływają na stopień samoakceptacji osoby, jak i na zachowanie – które jest bardziej spontaniczne i naturalne. Podczas zabawy ze zwierzęciem nie tylko tworzy się unikatowa więź między nimi, ale także pozwala na zredukowanie stresu i skupienie się na przeżywaniu pozytywnych emocji w czasie wspólnie spędzonego czasu.

Głównym celem instytucji penitencjarnych jest resocjalizacja, która wpływa na spokojniejszą komunikację więźniów, zmniejszenie napięcia oraz zapobieganie ryzyka samouszkodzeń i samobójstw. Rehabilitacja więźniów polega na pomocy w zakresie odzyskania poczucia własnej wartości, ale również wpływa na budowanie nowych celów życiowych, by uniknąć ryzyka recydywy. Istotą jest zmiana ich błędnych przekonań na rzecz formowania się prawidłowych, mniej zniekształconych poglądów. Celem terapii przy użyciu koni w środowisku penitencjarnym jest wywołanie poczucia spokoju oraz wykorzystanie zwierzęcia jako mediatora do stworzenia lub odtworzenia więzi społecznych. Kontakt z koniem sprawia, że skazani uspokajają się, ale również pozwala na zbudowanie zaufania, poczucia odpowiedzialności za zwierzę, co w konsekwencji ułatwia ponowny powrót do społeczeństwa.

Istnieją różne rodzaje terapii przy wykorzystaniu zwierząt w warunkach penitencjarnych, głównie są to: psy, małe zwierzęta (fretki, chomiki itp.) oraz konie.

Metody stosowane poza granicami naszego kraju

Za granicami naszego kraju częściej niż w Polsce wykorzystuje się metody pracy ze zwierzętami. Jako pierwszy powstał program pracy ze zwierzętami w Stanach Zjednoczonych i krajach Europy Zachodniej, którego początek sięga 1981 r.

Wprowadzono wtedy psy do zakładów karnych. Od tego czasu, program oparty na dogoterapii stał się bardzo popularny, zaczęto go stosować we wszystkich zakładach karnych w USA (Pęcunek 2015).

W 2013 r. psycholog kliniczna J.A. Jeunier przedstawiła główne cele terapii przy użyciu zwierząt, w trzech kategoriach. Po pierwsze zwierzęta sprawiają, że więzienia stają się bardziej ludzkie, bardziej przyjazne. Należy pamiętać, że skazani mają ograniczony kontakt z ludźmi z poza więzienia, ale również nie mają kontaktu ze zwierzętami – w skrócie ujmując znajdują się w stanie deprywacji społecznej. Wprowadzenie zwierząt do więzienia sprawia, że przez kraty przedostaje się chociaż odrobina świata zewnętrznego, wolnościowego. Po drugie zwierzęta wpływają pozytywnie na objawy depersonalizacji. Należy wskazać, że więzienie jako instytucja totalna, wpływa na zachowanie się i postawy skazanego. Skazani starają się kreować siebie jako osoby silniejsze niż są w rzeczywistości, nie chcą pokazywać własnych słabości współwięźniom. Zwierzęta sprawiają, że osoby przebywające w jednostkach penitencjarnych chociaż na chwilę rezygnują z tych „masek” i pokazują swoje prawdziwe ja, przejawiając często dużą wrażliwość wobec swoich futrzanych podopiecznych. Po trzecie zwierzęta sprawiają, że środowisko więzienne nabiera spokojniejszego charakteru. Kontakt ze zwierzętami jest prowadzony przy współpracy więźniów z personelem więziennym, zwierzęta stanowią centrum tej grupy, sprawiając, że komunikacja między obiema grupami staje się bardziej ludzka, obniżając napięcie międzygrupowe.

Terapia z użyciem koni w Europie jest stosowana między innymi w pięciu więzieniach we Francji (Rennes, Fleury, Mérogis, Besançon, Poissy i Arles) w różnorodny sposób: przy oporządzaniu konia, sprzątaniu boksów oraz jeździe konnej.

W więzieniu w Arles w 2010 r. powstał program terapii końmi nazwany Camargue Horses and Men. Kierownikiem tego projektu był psycholog Thierry Boissin, współpracujący ze stowarzyszeniem Hugo B. Program ten powstał dzięki dyskusji placówek zainspirowanych problemami związanymi ze środowiskiem więziennym.

W powyższym programie wykorzystano konie rasy Camargue, są to piękne, nieduże i bardzo wytrzymałe konie. Konie te związane są z południowym regionem Francji, z której to pochodzi nazwa gatunku. Wychowane są w całkowitej wolności przy minimalnym wpływie człowieka. Warunki te sprawiają, że konie zachowują swoje naturalne instynkty i reakcje. Konie szkolone są przez ich właściciela Sandrine Nicolas. Zwierzęta te sprawiają, że skazani zmieniają postrzeganie zarówno siebie, jak i innych, wpływając na własną samoocенę oraz sposób działania i zachowania.

Podsumowanie

Reasumując, wykorzystanie zwierząt w celach terapeutyczno-korekcyjnych staje się coraz bardziej popularnym zjawiskiem – zwłaszcza w krajach zachodnich. W Polsce powoli zaczyna się włączać takie programy do repertuaru oddziaływań resocjalizacyjnych, chociaż hipoterapia stosowana jest raczej wśród osób przebywających na wolności, a nie w jednostkach penitencjarnych. Wykorzystanie koni w resocjalizacji społecznej osób pozbawionych wolności w Polsce w nowatorski sposób mogłoby służyć jako pomoc obok „standardowych” metod psychokorekcyjnych. Należy pamiętać, że osoba znajdująca się w instytucji takiej jak więzienie, może odczuwać osamotnienie, mimo przebywania w grupie współwięźniów. Sposobem zapobiegania tego typu emocjom może być na przykład nawiązanie wspólnej relacji z nieoceniającym zwierzęciem poprzez cierpliwe zdobywanie jego zaufania. Pozytywne efekty kontaktu ze zwierzęciem są nieocenione. Aktualnie największą popularnością cieszą się psy, lecz warto byłoby włączać również inne zwierzęta jako mediatory zmian korygujących zachowanie. Efekty pracy zwierząt nie są przebadane w odniesieniu do terapii stosowanych w sytuacji izolacji więziennej. Warto byłoby „pochylić” się nad efektywnością takich oddziaływań oraz pozytywnymi efektami takich metod, by w empiryczny sposób potwierdzić i dokładnie opisać ich skuteczność oraz wpływ na jednostkę.

Relacja koń – człowiek, w odniesieniu do symbolicznego wymiaru tego zwierzęcia, utożsamianego między innymi z siłą, z pewnością sprawdzi się w warunkach izolacji penitencjarnej. Wielkość konia, jako zwierzęcia używanego w terapii, wpływa także na odczuwanie szacunku w stosunku do niego, przez osoby biorące udział w hipoterapii. Skazani z pewnością mogliby zyskać wiele na takim kontakcie, by w konsekwencji starać się poprawić lub stworzyć nowe, wartościowe relacje z innymi ludźmi, dzięki zmianie własnych, wrogich atrybucji. Istotna z perspektywy powrotu osoby pozbawionej wolności do społeczeństwa oraz zmniejszenia prawdopodobieństwa powrotu do przestępstwa byłaby zwłaszcza poprawa relacji z rodziną oraz najbliższym otoczeniem.

Literatura

- Ajzenman H.F., Standeven J.W., Shurtleff T.L., 2013, *Effect of hippotherapy on motor control, adaptive behaviors, and participation in children with autism spectrum disorder: A pilot study*, American Journal of Occupational Therapy, no. 67(6), s. 653–663.
- Ambrozik W., 2016, *Pedagogika resocjalizacyjna: w stronę uspołecznienia systemu oddziaływań*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Ansorge-Jeunier J., 2013, *Therapy with horses in prison environments*, <http://www.energie-cheval.fr/en/menu-principal/utilisations/anes-et-chevaux-mediateurs/mediation-cheval-en-milieu-carceral/> (dostęp: 15.12.2018).

- Antunes F.N., do Pinho A.S., Kleiner A.F.R., Salazar A.P., Eltz G.D., de Oliveira Junior A.A., Pagnussat A.S., 2016, *Different horse's paces during hippotherapy on spatio-temporal parameters of gait in children with bilateral spastic cerebral palsy: A feasibility study*, Research in developmental disabilities, no. 59, s. 65–72.
- Baro E., 2004, *Czworonożni „Terapeuci”*, Współczesny model stosowania zwierząt w terapii – dojrzałe koncepcje i profesjonalizm, Wspólne Tematy, nr 7/8.
- Bernsten K., Christiansen K.O., 1954, *Resocialization of Short-Term Offenders (With Special Reference to the Danish Prison System)*, Int'l Rev. Crim. Pol'y, no. 6, s. 25.
- Bohdanowicz I., 2010, *Hipika w resocjalizacji osób uzależnionych od środków psychoaktywnych*, Wychowawca, nr 9.
- Cabiddu R., Borghi-Silva A., Trimer R., Trimer V., Ricci P.A., Monteiro C.I., Carvalho E.M., 2016, *Hippotherapy acute impact on heart rate variability non-linear dynamics in neurological disorders*, Physiology & Behavior, no. 159, s. 88–94.
- Ciosek M., Pastwa-Wojciechowska B., 2016, *Psychologia penitencjarna*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Francuz A., 2006, *Hipoterapia w uzależnieniach*, Terapia Uzależnienia i Współuzależnienia, nr 1/2.
- Giagazoglou P., Arabatzi F., Dipla K., Liga M., Kellis E., 2012, *Effect of a hippotherapy intervention program on static balance and strength in adolescents with intellectual disabilities*, Research in developmental disabilities, no. 33(6), s. 2265–2270.
- Granados A.C., Agis I.F., 2011, *Why children with special needs feel better with hippotherapy sessions: a conceptual review*, The Journal of alternative and complementary medicine, no. 17(3), s. 191–197.
- Herrero P., Gómez-Trullén E.M., Asensio Á., García E., Casas R., Monserrat E., Pandyan A., 2012, *Study of the therapeutic effects of a hippotherapy simulator in children with cerebral palsy: a stratified single-blind randomized controlled trial*, Clinical rehabilitation, no. 26(12), s. 1105–1113.
- Jurczyk M., 2007, *Dogoterapia w wychowaniu osób nieprzystosowanych społecznie*, Opieka – Wychowanie – Terapia, nr 3–4.
- Konopczyński M., 2006, *Metody twórczej resocjalizacji: teoria i praktyka wychowawcza*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Konopczyński M., 2014, *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę działań kreujących*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Kuliński W., 2006, *Holistyczne oddziaływanie hipoterapii na organizm człowieka* (praca dyplomowa, Podhalańska PWSZ w Nowym Targu).
- Lacey T., Tutunick R., 2018, *The Effects of Hippotherapy on the Gross Motor Functional Abilities of Children with Cerebral Palsy Using Clinical Outcome Measures and Parent/Guardian Reported Outcomes* (Doctoral dissertation, Florida Gulf Coast University).
- Lipkowski O., 1976, *Resocjalizacja*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Pęconek A., 2015, *Stawiamy na nowoczesną resocjalizację*, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Stawiamy-na-nowoczesna-resocjalizacje> (dostęp: 15.12.2018).
- Pham C., Bitonte R., 2016, *Hippotherapy: Remuneration issues impair the offering of this therapeutic strategy at Southern California rehabilitation centers*, NeuroRehabilitation, no. 38(4), s. 411–417.
- Reichman W., 2012, *Hipoterapia dla osób z zaburzeniami psychicznymi*, cz. 1, Wspólne Tematy, nr 5.

- Reichman W., 2012, *Hipoterapia dla osób z zaburzeniami psychicznymi*, cz. 2, Wspólne Tematy, nr 6.
- Sung Y.H., Kim C.J., Yu B.K., Kim K.M., 2013, *A hippotherapy simulator is effective to shift weight bearing toward the affected side during gait in patients with stroke*, *Neuro-Rehabilitation*, no. 33(3), s. 407–412.
- Urban B., 2004, *Przestępczość młodzieży polskiej w okresie transformacji społeczno-ustrojowej na tle przestępczości ogólnej* [w:] B. Urban (red.), *Profilaktyka społeczna i resocjalizacja młodzieży*, Prace pedagogiczne, s. 7–29.
- Weissman-Miller D., Miller R.J., Shotwell M.P., 2017, *Translational Research for Occupational Therapy: Using SPRE in Hippotherapy for Children with Developmental Disabilities*, *Occupational therapy international*, 2017.
- Wilk M., 2015, *Zalety i szanse wykorzystania animaloterapii w resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie*, *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, no. 33, s. 201.
- Witkowski R., 2014, *Służby więzienne włączyły skazanych do akcji „Clean off the world” wokół gdańskim – 19–21.09.2014*, <http://www.tvmalbork.pl/aktualnosci/4146,sluzby-wiezienne-wlaczyly-skazanych-do-akcji-clean> (dostęp: 15.12.2018).
- Wojtanowski W., Jankowicz-Szymańska A., Oleksy N., 2012, *Terapeutyczne oddziaływanie hipoterapii na przykładzie Ośrodka w Jadownikach Mokrych*, *Niepełnosprawność i Rehabilitacja*, nr 4.
- Zajac I., Grabara M., Puchar J., 2002, *Hipoterapia w usprawnianiu dzieci autystycznych*, *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne*, nr 11.